

15-N DE 1985, QUAN EL CEL VA CAURE SOBRE ONDARA

Robert Miralles i Cebrià

Departament de Geografia i Història de l'IES Xebic (Ondara)

Imatge 1. Evacuació de Rosa Agulles Albi, carrer Nou amunt. Foto Enriqueta Fonseca.

UNES PARAULES PRÈVIES

En les últimes hores del 15 de novembre de 1985 i les primeres del dia 16, Ondara va ser colpejada pel fenomen meteorològic més greu del segle XX, una gota freda que, de forma inesperada, va fer desbordar-se el barranc de l'Alberca, convertit durant un curt i, alhora, etem període de temps en un riu amb un cabal més propi d'un curs fluvial de paisatge tropical durant l'estació humida. Desinformació, sorpresa, caos, danys quantiosos a la propietat i dues vides perdudes foren les notes tristes d'aquest desastre. La tímida resposta de l'administració i, de vegades, el sentiment de menyspreu, van afegir ràbia i dolor als afectats del sinistre. Tothom sap que l'Alberca tornarà a rugir. Però, quan?

LES CRESCUDES DE L'ALBERCA AL SEGLE XX

De crescudes, desbordaments i inundacions, l'Alberca n'ha protagonitzat moltíssimes al llarg de la història. Res nou, tractant-se d'una rambla de règim mediterrani. Però solament quan els ondarencs ocupàrem *manu militari* per a les nostres necessitats la plana d'inundació de l'Alberca, incomplint la dita popular de «A la vora del riu, no faces niu», és quan començarem a tenir problemes seriosos. La memòria col·lectiva i els papers recullen la primera gran inundació protagonitzada per l'Alberca entre els dies 31 d'octubre i 1 de novembre de 1934 -uns, diuen que al migdia i, altres, que a la nit d'Ànimes-, causada per una precipitació de 147 mm, tot i que un testimoni afirma recordar que sobre Ondara no va caure ni una gota. Per fortuna, el grau d'ocupació urbana a ambdues vores del riu era aleshores escàs, amb pocs habitatges, entre ells el dels meus avis paterns –av. Dr. Fleming, 33-, concentrant-se els danys en la propietat agrícola, el pont del Convent i el rescat d'una persona, de malnom *la Xufa*, a la caseta del Mosquit, junt a l'Assut. Mon pare tenia llavors set anys i, ja major, em recordava la imatge dels mobles de casa surant en l'aigua que entrava per davant i per darrere de la casa (partida Parri); el tio Quico Frasés, que vivia just a la dreta del pont de Solano, va salvar la vida agafat a una estaca clavada a la paret, on lligava l'haca; i els veïns del carrer Virtuts hagueren de protegir les seues cases amuntgant alga davant dels portals.

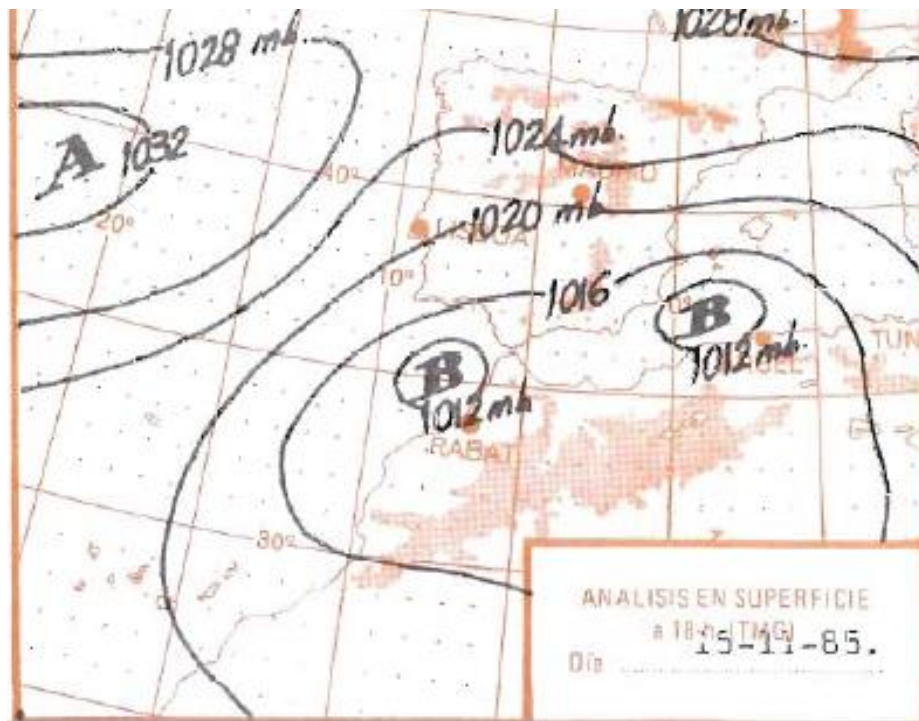
Imatge 2. Desbordament de l'Alberca el 29 de setembre de 1971. Foto Pepe Pedro.

La segona inundació, protagonitzada per l'Alberca i el barranc de Fusta, tingué lloc els dies 2 i 3 d'octubre de 1957, que van caure entre 300 i 400 mm, amb una segona embranzida els dies 15 i 16 del mateix mes i unes precipitacions de 398 mm. En aquest episodi, eclipsat per la riuada de València, no es produí pèrdua de vides humanes, però sí grans danys en la indústria local, els camps -a les partides Alfatares, Pàtins, la Barraca, el Saladar, Molí d'en Coll, les Pujades, Parri i Vinyals, completament negats-, els camins i les séquies, la carretera d'Orba, etc, que superaren el milió llarg de pessetes. El tercer desbordament de l'Alberca es va produir el 29 de setembre de 1971, dia de sant Miquel, sense greus repercussions. L'ascens i el descens de les aigües fou bastant ràpid i esdevingué a plena llum del dia. L'última crescuda es va donar al migdia del 12 d'octubre de 2007, quan una passera de fusta situada un poc més amunt de l'Assut fou arrossegada per la força de les aigües i conduïda fins el pont de Solano, on va quedar travessada i detinguda, originant un tap que féu saltar l'aigua per damunt del pont, que inundà durant uns 40 minuts la pl. del País Valencià i l'av. Dr. Fleming fins el nombre 22, davant l'actual farmàcia de Fernando Mut. La retirada de l'estructura de fusta per una màquina feu baixar l'aigua al caixer d'immediat, restablint-se la normalitat.

15 DE NOVEMBRE DE 1985, LA GRAN INUNDACIÓ

El dijous 14 de novembre, d'acord amb la previsió meteorològica («Lluvias importantes al sur de la región...»), havia plogut de forma notable, amb un registre de 45 mm. La predicció del divendres 15 no era alarmant («Nubosidad variable más abundante al sur de la región y chubascos a primera hora») i el mapa isobàric situava una borrasca sobre nosaltres i una pressió atmosfèrica poc preocupant de 1.016 mil·libars; tot, segons el satèl·lit Meteosat i l'Institut Nacional de Meteorologia (INM). El divendres 15 va transcórrer nuvolat, amb pluja intermitent i sense indicis que feren presagiar la catàstrofe. Els firers, al voltant del Prado, ja havien muntat les atraccions i encaraven el primer cap de setmana de Fira; l'Ajuntament havia convocat ple extraordinari per a les 8 del vespre; el divendres era nit de festeig, de molts sopars als bars del poble, de tornada de cap de setmana dels joves que feien la mili i de l'«Un, dos, tres, responde otra vez», l'exitós programa de TVE1 que aplegava a moltes famílies davant del televisor. Sobre les 21:30 hores la pluja era tan copiosa que, en pocs minuts, el poble es quedà sense llum, afegint un inconvenient més al malson que s'estava gestant. L'Ajuntament acabà la seua sessió a les 21:38 hores, quedant la majoria de regidors dins de la Sala, expectants pel diluvi que queia, sense saber ben bé què fer. A partir d'eixe moment, el caos s'apoderava d'una part del poble i la sensació regnant és que el cel es precipitava literalment sobre Ondara. El relat del que va

passar en les hores següents el protagonitzen les persones que ho van viure; no massa, convé ressaltar. Una bona part del poble, situada entre 8 i 10 m sobre el punt més alt del llit de l'Alberca, no es va assabentar del que va passar fins l'endemà. Jo mateix vaig conèixer els fets per la ràdio des d'Alacant, dissabte a primera hora, i vaig telefonar els meus pares; em van respondre que no sabien res i, com ells, la majoria dels seus habitants.

Imatge 3. Mapa isobàric del 15 de novembre de 1985. Instituto Nacional de Meteorología.

Segons l'inefable Octavio Cabezas, governador civil aleshores, la pluja torrencial durà a penes 15 minuts (!); els testimonis directes parlen d'una durada d'entre tres i quatre hores, situant-se la fase àlgida entre les 22 hores i les 24 hores. El nivell de les aigües pujà en un temps rècord, baixant també ràpidament. L'explicació més raonable ens la proporciona l'acció combinada de dos factors: una pluja extraordinària en un interval de temps molt curt i el paper de dic jugat per l'AP-7 o autopista del Mediterrani. El primer dels actors desencadenants és un clàssic en les gotes fredes: una àrea de baixes pressions sobre el Mediterrani occidental i la Península Ibèrica, un embossament d'aire fred polar centrat sobre la península el dia 12 de novembre que es desplaça cap el Mediterrani, una aigua de la mar a més de 25° C, un règim de vents de Llevant en superfície i una orografia accidentada -muntanyes i serres- prop de la costa. Centenars de mm de pluja en poc temps, concentrada en espais territorials reduïts, n'és la conseqüència. I queda l'AP-7. Aquesta, tanca i concentra tota l'aigua de la conca hidrogràfica

de l'Alberca i els seus afluents en dos únics passos inferiors que abans quedava laminada per tota la partida Marjal. Els dos passos, corresponents a l'Alberca i al barranquet de la Marjal conflueixen en un sol sota el pont de l'autopista i el camí de la Llosa/Marjal, situant-se aquest en la perpendicular d'Ondara i actuant com un sifó gegantesc. La monumental crescuda i la subsegüent inundació n'és el resultat.

Però, a més, hi ha un component «mític», que alguns ondarencs han esgrimit per explicar el *tsunami* d'aigua que va arrasar una part del poble. Segons aquesta explicació, també el Girona hauria contribuït al desastre -com en 1934-, desbordant-se a l'altura del molí Nou, en direcció oest-est, cap a la plaça de bous i l'av. Dr. Fleming, una tesi que refuta l'ama d'una alqueria pròxima al molí, Vicenta Morell, la qual afirma que ha viscut totes les avingudes d'aigua importants del riu Girona i, en cap, l'aigua ha entrat dins la casa. En realitat, cada vegada que s'ha desbordat l'Alberca, ho ha fet seguint dos camins: un, frontalment, per l'Assut, el Llavador i la pl. del País Valencià; i l'altre, tangencialment, des del colze de l'antic Xopar -prop de l'actual ITV- cap a la partida Parri, entrant l'aigua pels carrers Consell, Parri, camí vell de Beniarbeig i Mariano Benlliure, donant la impressió que l'aigua venia del riu Girona.

Quanta aigua va caure sobre Ondara? Mancats d'estació meteorològica, hem de valdre'ns de la pluja recollida en les estacions més properes a Ondara, la del Verger (220 mm) i la de Pedreguer (373 mm). Així que sobre Ondara caigueren entre 2.200.000.000 milions de litres i 3.730.000.000 milions de litres, -o quilograms, tant s'hi val!- en a penes un parell llarg d'hores. Els lectors entendran que el títol cinematogràfic d'aquest treball no ha pecat d'exageració.

El dilluns 18 de novembre, Ondara va viure una imaginària rèplica de la inundació esdevinguda setanta-dos hores abans. La surrealista situació viscuda es va originar pel fals rumor des de primera hora del dia de què la presa d'Isbert estava a punt de rebentar. Segons es va dir, un cotxe roig amb dos homes havien anat trucant algunes portes alertant del fet. El record recent del col·lapse de la presa de Tous va fer que molts veïns tragueren els seus fills d'escola, que altres feren acopi de vitualles, que el trànsit fóra un caos pels carrers del poble i que a Ondara s'aplegaren el governador, el responsable provincial de protecció Civil, un enginyer de la CHX i alcaldes dels pobles de la Rectoria. «Un día de locos», segons l'alcalde.

LA INUNDACIÓ QUE NINGÚ NO ESPERAVA?

La inundació va agafar desprevinguda a la població que la va patir. El 100% dels afectats va afirmar rotundament que ningú no els va avisar, un fet escandalós perquè les autoritats

supramunicipals tenien perfecta informació prèvia del que podia passar. Així, la Delegació del Govern afirmava el diumenge 17 que «En la zona en que era previsible que lloviara más, al norte de Alicante, la situación era de alerta total, con fuerzas de la Guardia Civil, bomberos y brigadas de Protección Civil en pie de trabajo». En la mateixa direcció, el responsable provincial de Protecció Civil afirmava que «Los servicios funcionaron en perfecta coordinación y que la alerta comenzó a las 6 de la tarde del jueves». Més encara, el director del Servei Meteorològic de València va declarar que «Se puede saber con 48 horas de antelación dónde se está formando una gota fría, pero no donde descargará. Con 48 horas de antelación el Instituto Meteorológico Nacional transmite a Protección Civil, y ésta a los gobiernos civiles. ESTO ES LO QUE (no) SE HIZO». El «no» és meu. Tanta coordinació no va impedir que l'alcalde d'Ondara, n'Antoni Ramis i Bolufer, fóra telefonat pel governador a les 22:30 hores de la nit del 15 o que la Creu Roja denunciara que la comunicació d'intervenció la va rebre quan s'havia produït la tromba d'aigua. Trenta-dos anys després, encara ens preguntem per què no va ser avisat l'Ajuntament d'Ondara, privant als veïns la possibilitat de prendre les mesures escaients per minvar els efectes de la inundació; per exemple, buscant un lloc més alt on passar la nit, buidant les mercaderies més valuoses dels negocis o traslladant els vehicles al barri del Crist o al centre històric.

GEOGRAFIA DE LA INUNDACIÓ

Amb caràcter general, la gota freda va caure a la franja costanera compresa entre Oliva pel nord i Xàbia pel sud. A Ondara la zona urbana inundada va coincidir amb l'àrea inundable màxima de l'Alberca per a llargs períodes històrics, situada a l'oest de la població, un exemple que va nàixer tímidament a la dècada dels setanta del segle XIX a l'ombra de la recent obertura al trànsit de la carretera nacional 332 Silla-Alacant, sent ocupada de forma massiva a partir dels anys 50 del segle XX. A les darreries de la dècada dels 80 la pràctica totalitat de la plana d'inundació del barranc de l'Alberca estava humanitzada.

Imatge 4. Perímetre de l'àrea urbana inundada. Elaboració pròpia.

Així, la inundació va afectar a la ribera dreta de l'Alberca els carrers Camí Vell de la Llosa, Sant Doménec/Nou (fins els núm. 57-59), Escorxador, Serra (fins el núm. 22), Carlos Arniches, Virtuts i pl. del Convent. Per la banda esquerra, les aigües van inundar els carrers Picasso (CV-731), Blasco Ibáñez, Azorín, Consell, Parri, Mariano Benlliure, Dr. Barraquer, Palmera, el Verger, General Bosch, poeta Vicent Andrés Estellés, Pintor Segrelles, Dr. Fleming, Zurbarán, Marquesat de Guadalest i pl. del País Valencià. En total, al voltant de 80.000 m² de casc urbà.

AMB L'AIGUA AL COLL

«A la bústia de correus de la plaça (del P. Valencià), a penes se li veia la coroneta». Així s'expressava Paquita Fornés (*la del Racó*). D'acord amb les marques que va deixar el pas de l'aigua, incús molt dies després, i al testimoni de molts afectats, hem pogut elaborar un plànol amb les diferents alçades. Els nivells màxims es van assolir en l'entorn del llavador, el pont de Solano, la plaça del País Valencià i els carrers Picasso (CV-731) i Blasco Ibáñez (tram més proper a l'Assut), amb una alçada d'entre 1,20 i 2 metres. A continuació, se situarien els carrers Escorxador i Sant Doménec/Nou (el tram baix, fins els núm. 57-59) i el triangle format pels primers trams de Dr. Fleming, Blasco Ibáñez i tot Azorín, entre 90 cm i 1,20 m d'altura.

A partir d'ací, i a mesura que ens allunyem de la primera zona citada, en direcció nord, l'aigua va anar laminant-se amb nivells entre 20 cm i 90 cm, exceptuant un tram del carrer Verger, el més pròxim al pont del Convent, que acumulava les aigües que baixaven per General Bosch, Dr. Barraquer, Soledat i el Verger, on la situació va ser bastant apurada. També al cul de sac o atzucac del carrer Virtuts es va produir un gran embossament d'aigua procedent dels punts alts del centre històric que no trobava eixida, per trobar-se tancat amb una paret, amb un sol i insuficient forat en la seua base, que donava a la séquia de les Alfatares, i que va provocar l'entrada d'aigua a les cases, fins que veïns i bombers tombaren la paret.

Imatge 5. Nivells assolits per l'aigua a la zona inundada. Elaboració pròpia.

EL DESASTRE DE LA «ZONA ZERO»

La inundació també va tenir la seua «zona zero» o àrea on les aigües es van acarnissar especialment, causant un dany enorme. Parlem del mateix rotgla on el cabal de l'Alberca va assolir el màxim nivell, delimitat en el paràgraf anterior. Gràfiques Ortola (c/ Sant Doméneq/Nou, 73), Supermercat Aldi (c/ Escorxador, 14), Regals Pep Salort, Taller Vicent

Giner, Casa Català, Taller Felipe Solano, Taller Luís Ángel Sala, Bar Jaume, Basar Badia/Fornés i Bar Avinguda (pl. del País Valencià, 1, 2, 3, 5, 9, 10, 11 i 12-13, respectivament), Sabateria DePeus, Regals Gabriel, Bar Fondària, Guarderia Infantil i Nou Mercat (av. Dr. Fleming, 2, 6, 14, 5-7 i 11-13, respectivament), Taller Hermenegildo i Fotografia Cabrera (c/ Blasco Ibáñez, 88-90 i 52), el Bar-Restaurant Prado i el magatzem de salats i embotits de Joaquín Llorens (c/ el Verger, 2-4 i 6), i Gràfiques la Marina (c/ Carlos Arniches, 2) van ser els negocis més afectats. Les fotografies que es feren d'aquests locals són esfereïdores. Alguns d'ells van perdre, fins i tot, les mercaderies adquirides per a la imminent temporada de Nadal-Reis.

Imatge 6. Interior del taller de bicicletes i motos de Pepe Giner. Foto Cabrera.

L'únic local que se'n va lliurar fou la Relotgeria Doménech, *el Nano* (pl. País Valencià, 2), que gràcies a un sistema automàtic de portes metàl·liques, evità que entrara l'aigua dins de l'establiment. I, especialment, danyat per la violència de les aigües fou el taller de reparació de bicicletes i motos de Felipe Solano, que va perdre la casa -fou demolida per l'Ajuntament anys després- per danys estructurals irreparables. Capítol especial mereix la situació de pànic viscuda pels firers que, guarits en les casetes de fusta i en caravanes, van «ballar» literalment sobre l'aigua, sent socorreguts per veïns dels carrers circumdants i ajudats en la tasca de lligar amb

cordes algunes atraccions als troncs dels plataners de l'avinguda del General Bosch, com ara el barracó de *Salón de Tiro Paqui*.

ELS HEROIS I LES VÍCTIMES

La inundació va tenir els seus protagonistes heroics i les seues víctimes. Alguns, amb històries anònimes, com els que es van salvar enfilant-se a les reixes del carrer Blasco Ibáñez o abandonant els cotxes, per pujar dalt dels tarongers, a l'entrada d'Ondara (CV-731). Per la banda dels primers, volem destacar-ne dos: els bombers, capitanejats per Pepe Melenchón, que van salvar d'una mort segura a Felipe Solano, la dona i els dos néts, a través d'un forat que practicaren al barandat mitger de la casa de Pedro Frases (pl. País Valencià, 7 i 9, respectivament), després de travessar la plaça amb cordes i l'aigua pel coll, a més d'evacuar a membres de les famílies Ortolà i Frases. I l'empresari local Pasqual Sastre, acompanyat per l'alcalde, que amb el seu Jeep roig i amb l'aigua a l'altura del volant, va rescatar a Manuel Rodríguez, sol a la caseta (carrer Picasso, 1/CV-731), que va exclamar en vore'ls: «Vosaltres sou d'este món?».

Per les víctimes, dos homes: Alfonso Riera Esteve, veí de Laguar i cambrer a Xàbia, que tornava a casa i fou sorprès de cara per l'allau d'aigua quan enfilava la carretera d'Orba (CV-731). Els crits desesperats demanant auxili foren audibles, però la foscor i la violència de les aigües impedí de localitzar-lo. El seu cos sense vida fou trobat a l'endemà enganxat a la tanca de fil d'aram punxós del bancal de Francisco Roig, *el Corder*, habilitat hui com estacionament públic. El segon va ser el veí d'Ondara de nacionalitat alemanya Johan Hartmann, arrossegat amb el seu cotxe per les aigües del barranquet de Cremadelles, a la partida Sorts de Vinyals, quan intentava travessar-lo. Altres víctimes indirectes foren dos veïns de la plaça del País Valencià, els propietaris dels dos tallers de bicicletes: Vicent Giner, *el Biciclista*, a penes un mes després (11-12-1985), per una dolença greu agreujada per l'impacte emocional, i Felipe Solano, l'altre mecànic de motos i bicicletes, mig any després (11-8-1986), commocionat per la pèrdua del taller i la casa, «... després d'una vida de treball», com ell afirmava repetidament.

Imatge 7. Així va quedar la casa i el taller de motos i bicicletes de Felipe Solano. Foto Cabrera.

IMATGES, SENSACIONS I PORS

Durant les hores que durà la inundació, i les que les seguiren, els afectats retindrien instantànies de per vida i viurien tota mena d'emocions i sensacions davant tanta incertesa. Aquesta és una selecció de les que hem pogut recollir: «La gelor de l'aigua», «Set, molta set», «Els borrons, que es repetien cada cinc minuts», «Por de què la casa se n'anara avall», «Obric la porta i em veig l'aigua al pit», «Era increïble, l'aigua s'enduïa flotant un tràiler en direcció a la plaça de bous», «M'alce per a orinar i l'aigua m'arriba pels genolls», «La força de l'aigua va tombar la meua dona i el xiquet que duïa al braç» (testimoni del metge Emilio Aragón, quan va abandonar casa, l'actual Prevenció de Policia, per refugiar-se a un pis d'una finca que hi havia d'enfront, av. Dr. Fleming), «A mon pare, amb les cames tallades, el vam traure al braç» (testimoni de Ximi Vives Fornés, c/ Escorxador), «Tauls i cadires van parar al Prado, i el gosset pequinés dalt d'unes caixes» (testimoni de Teresa Soler, del Bar Jaume, pl. País Valencià), «Sentia com les càmeres frigorífiques, surant, xocaven contra les parets» (testimoni de Pep Salort, pl. País Valencià), «Des d'aleshores, vaig dormir amb una maça baix del llit -per foradar la paret mitgera amb el veí, en cas necessari-» (testimoni de Luís Àngel Sala, pl. País Valencià), «Vaig perdre quaranta bicicletes que tenia per a vendre al Nadal i Reis» (testimoni de Pepe Giner, pl. País Valencià), «Sols va quedar el televisor», «A ma mare, que era menudeta, me la vaig trobar dalt la taula» (testimoni de Pepe Pedro, *el Portet*, c/ Camí Vell de la Llosa), «Des

de casa vaig vore com Carlos el Calpero s'enfilava dalt del taulell -del Bar de la Plaça de Bous-» (testimoni de Cati Ramis, Hotel Ramis, c/ Mariano Benlliure), «Els crits que llançava Rosa Salort -esposa de Vicente Giner, *el Biciclista*- eren esgarrifadors», «Va ser surrealista vore com Pepe Sesé, *l'Embalsamador*, intentava creuar el pont del Convent amb una corda, com Indiana Jones».

LA INUNDACIÓ I LA PREMSA

Imatge 8. Retall periodístic informant del succèit a Ondara. *Diario Información* de 17-11-1985.

El desbordament de l'Alberca i la inundació subsegüent d'un grapat de carrers d'Ondara tingué una gran ressonància en la premsa escrita, sobretot, i a la ràdio i la televisió, on també s'informà dels problemes esdevinguts a Xàbia, el Verger, Gata, Benimeli, Beniarbeig, etc. Els titulars de la premsa valenciana (*Levante*, *Las Provincias*, *La Verdad* i *Información*) foren ben eloqüents: «El regreso de la gota fría se cobra siete vidas», «La noche más larga en la Marina Alta en treinta años» (sense dubte, la millor crònica, escrita per Julio Monreal, actual director de *Levante-El Mercantil Valenciano*), «Agua para el dolor», «El agua alcanzó metro y medio en el centro comercial de Ondara», «La negra gota fría», «Ondara y Jávea, las poblaciones más

afectadas», «La presa de Isbert hace pasar miedo a Ondara», «Desborda el embalse de Isbert y provoca el pánico en Ondara» (la notícia va resultar ser falsa), «No habrá declaración de zona catastrófica», «Duro comunicado de los afectados de Ondara contra Gobierno Civil por su inoperancia total», «El Ayuntamiento de Ondara pide a los vecinos que reclamen ante la COPUT». A la premsa comarcal, el setmanari Canfali-Marina Alta va seguir amb gran interès tota la informació que anava generant l'afer, publicant alguns escrits d'opinió, com els signats per Robert Miralles («Ondara, més que una riuada», l'1 de desembre de 1985, i «Cent dies després», el 2 de març de 1986). La premsa espanyola, en canvi, es mostrà molt desencertada. *El País* es referí així a les pluges caigudes: «La gota fría solo provocó lluvias moderadas, que fueron muy beneficiosas para la agricultura» (?).

DANYS I VALORACIÓ

L'alcalde Antoni Ramis va ser molt clar en la seua apreciació sobre els danys ocasionats per la inundació: «*Esto es un desastre*». Octavio Cabezas, després de menystenir la desfeta, dient que «*el daño no es excesivo*», va acabar reconeixent que: «*No creía que fuese tanto el mal que había aquí*». Front als 200 milions de pts. amb què valorava el mal causat, els veïns afectats contraposaren 400 milions (160, de negocis i vivendes particulars, vora 100 en vehicles i 18 en taronja perduda, entre altres).

El pas dels mesos i la manca de solucions va irritar els afectats, fent blanc de la seua ira al Govern Civil i a l'Ajuntament d'Ondara -que, en ple extraordinari celebrat a l'endemà de la catàstrofe, va acordar sol·licitar a Madrid la declaració de zona catastròfica per a la zona urbana i rústica afectades-, als que atribuïa una certa connivència per la condició socialista d'ambdós administracions, amb expressions com: «L'administració no va fer res», «L'actuació de l'Ajuntament va ser nefasta», «Ens van torejar», «Em va caure l'ànima als peus, quan un polític local va dir que... total, són quatre rics, s'ho poden apanyar», «L'actuació municipal va ser com un bitllet fals», etc. Telegrames de condol n'hi va haver pocs, el de la família reial, per exemple, a les famílies dels traspassats. Però ni Felipe González, cap del Govern espanyol, ni Joan Lema, el Molt Honorable president de la Generalitat Valenciana, ni Eugenio Burriel, delegat del Govern espanyol a la Comunitat Valenciana no obriren la boca amb unes paraules de conhort envers els afectats.

Imatge 9. Els danys en vehicles privats foren quantiosos. Foto Cabrera.

NAIX LA PROTECCIÓ CIVIL

La necessitat de dotar el poble d'un protocol d'actuació per afrontar en el futur una situació com la viscuda, féu que la Corporació ixent de les eleccions locals de 1987 creara la figura del regidor de protecció Civil, que va recaure en Robert Miralles, el qual va elaborar el primer Pla d'Emergència contra Inundacions d'Ondara, seguint el model del d'Alzira i l'experiència viscuda a la Ribera l'any 1982 amb el trencament de la presa de Tous, i l'organització d'unes Jornades que, amb la presència d'especialistes, abordà el coneixement i conseqüències de les gotes fredes, l'experiència d'Alzira -amb la presència d'Ismael Blesa, el regidor de l'àrea d'Alzira-, l'elaboració dels plans d'emergència, etc.

TRENTA ANYS DESPRÉS...

Durant la realització del treball de camp, vaig recórrer la ruta seguida per l'aigua a la recerca de marques i signes que podien mantenir-se encara en 2015, trenta anys després de la inundació. Va ser molt emotiu i esborronador localitzar aquests senyals en llocs com les

impreses Ortolà i Gràfiques la Marina, Galletas Río o a les vivendes particulars de Rosa Gavilà i Salvador Giner ¹.

Imatge 10. Rosa Gavilà, assenyalant fins on va arribar l'aigua. Foto Robert Miralles.

¹ Agraïments: a Joaquín Llorens, José Gasent, Salvador Ribes, Juan Noguera, Paco Frases, Cecilio Chaves, Antonio Grimalt, Emilio Aragó, Juan Almiñana, Luís Mur, Julián Escrivà, Paquita Fornés, Ximi Vives, Antonio Ortolà, Rosa Gavilà, Pepe Pedro, Vicenta Sapena, Juan Gil, Vicente Porcar, Kati Ramis, Pepe Solano, Marisol Noguera, Maruja Marín, Salvador Giner, Pepe Giner, Bernardo Galán, Pepe Romans, Pura Doménech, Paco Oltra, Pepe Sesé, Conxa Fornali, Pepe Doménech, Dora Pérez, Teresa Soler, Pedro Frases, Salvadora Seguí, Paqui Gil, Pepe Salort, Paco Català, Luís Ángel Sala, Carmen Rodríguez, Vicente Pérez, Salvador Fornés, Pepe Mateu, Rosa Giner, Pepe Miralles, Pasqual Sastre, Juan Vives i Paco Llobell, molts d'ells afectats i, d'altres, testimonis directes, per la seua amabilitat i paciència a l'hora de transmetre'm les seues experiències. I a Enriqueta Fonseca i a Pasqual Cabrera, els fotògrafs de la riuada, per ha ver-la retratada i immortalitzada.